

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ТИПОЛОГІЇ МІСЦЕВОЇ СТОЛОВОЇ КЕРАМІКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ VI–IV ст. до н. е. З ОЛЬВІЇ

У керамічному комплексі давньогрецьких міст Північного Причорномор'я наявні різні види кераміки: повсякденна і святкова, місцева та імпортна, ліпна і гончарна, розписна і з рельєфним декором. Сіроглиняна кераміка – найбільш масова категорія археологічного матеріалу, представленого в Ольвії і ольвійській хорі. У статті подано результат вивчення цього типу кераміки у вітчизняній науковій літературі. Представлено сучасну типологію сіроглиняної кераміки, наведено приклади до кожного типу і виду керамічних виробів другої половини IV–VI ст. до н. е. Проста столова кераміка являє собою складний комплекс різноманітного призначення: ритуального, столового, побутового. Виробництво сіроглиняної кераміки лише місцеве, але трапляються сіроглиняні імітації імпортної кераміки традиційних для того часу форм.

Ключові слова: матеріальна культура, Північне Надчорномор'я, проста столова кераміка, Ольвія.

Згідно з сучасними дослідженнями, в архаїчних шарах Ольвії та поселень її хори (друга половина VI – початок V ст. до н. е.) простий столовий посуд був переважно сіроглиняним (95,5 %). Це свідчить про те, що в майстернях ольвійських гончарів випалювання посуду в основному відбувалося у відновній атмосфері, без доступу кисню [7; 8]. Для простої столової кераміки характерне значне розмаїття форм, її поділяють на відкриті та закриті посудини.

Закриті форми. До закритих форм керамічного посуду належать такі вироби, у яких діаметр тулуба перевищує діаметр вінець.

Глеки – одна з найбільш масових груп простої столової кераміки. Разом з ойнохоями вони становлять близько 30 % відомої сіроглиняної кераміки в Ольвії та на поселеннях її хори і 43 % – на некрополі Ольвії. За формою горла, тулуба, наявності чи відсутності піддона, типом ручок виділено [7; 8] вісім типів глеків (рис. 1, 1–4). Різні типи глеків характерні для певних періодів існування Ольвії. Так, глеки 1-го типу були поширені в Ольвії та на поселеннях її хори з VI ст. до н. е. до III ст. н. е. (рис. 1, 1). Глечики 2-го типу датовано VI – VI ст. до н. е. як на городищі та хорі, так і на некрополі (рис. 1, 2). Посудини 3-го типу датують другою половиною VI – першою половиною V ст. до н. е. [8; 14] (рис. 1, 3). 4-й тип глеків зафіксовано в архаїчних шарах Ольвії та поселень її хори [8; 4]. За матеріалами некрополя, цей тип глеків датують не пізніше V ст. до н. е. [6, с. 64–65] (рис. 1, 4). Глеки 5-го типу є рідкісними, датують архаїчним часом [7]. Фрагменти глеків 6-го типу знай-

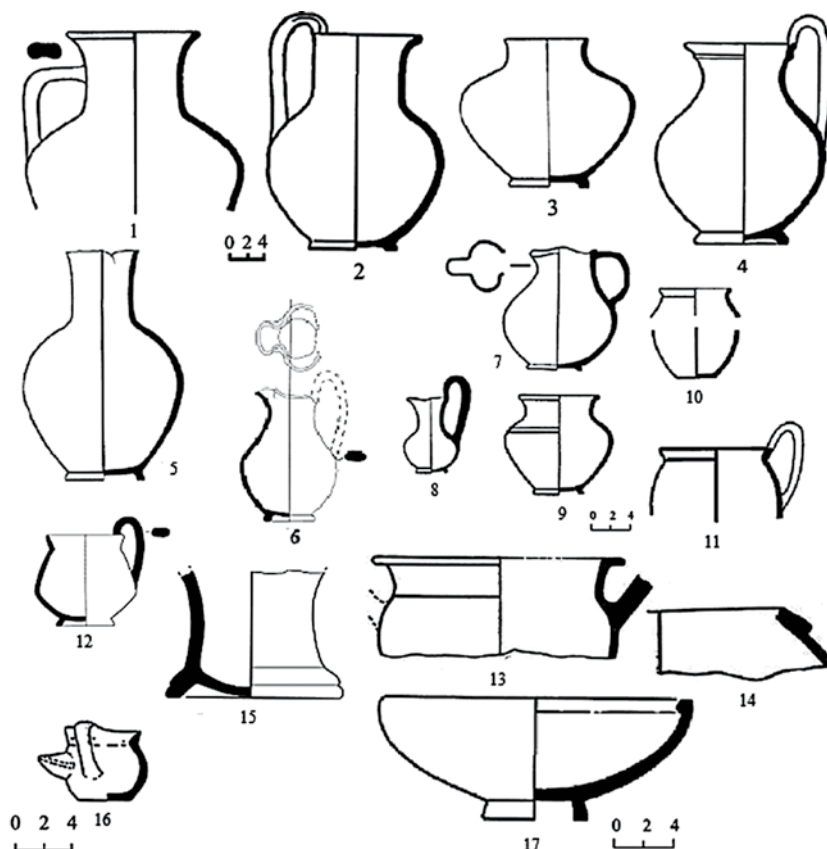
дено лише на поселенні пізньоархаїчного часу Велика Чорноморка II [7]. Глеки 7-го типу є імітацією розписних столових амфор і були виявлені у похованнях некрополя Ольвії архаїчного часу [14]. Сіро- та червоноглиняні глеки 8-го типу з ангобом на поверхні та лощенням відомі в другій половині VI–V ст. до н. е. в Ольвії [8].

Ойнохої – варіант глекоподібних посудин, характерною рисою яких є гирло у вигляді трьох пелюсток та наявність ручки, піднятої над вінцями посудини. Датуються вони VI–V ст. до н. е. [7, с. 74; 8, с. 101; 14, с. 124, 142–143; 12]. Знахідки ойнохой численні в Ольвії, на некрополі, на поселеннях ольвійської хори. За формою тулуба та горла дослідниками виділено чотири типи ойнохой (рис. 1, 5–8).

Горщики – їх знахідки відомі в Ольвії і на її некрополі, а також на поселеннях ольвійської хори. Вони збереглися лише фрагментарно, незважаючи на те, що були дуже поширені. Найчастіше це сіроглиняні, рідше червоноглиняні посудини без покриття, лощення та орнаменталізації [7]. За формами тулуба та горла виділяють два типи горщиків, вони датуються V ст. до н. е. Знахідки горщиків обох типів описала В. М. Скудна серед матеріалів архаїчного некрополя Ольвії [3, с. 75, 134, 141, 151] (рис. 1, 9). Натомість, на некрополі класичного часу зафіксовано знахідки лише кухонних горщиків [6, с. 67–68].

Кубки – посудини для пиття, переважно характерні для архаїчного часу. Такі посудини були виявлені в Ольвії та на всіх поселеннях її хори. Вони становлять майже 8 % від всього масиву сіроглиняної кераміки. Особливо велику кіль-

Рис. 1. Закриті форми. Глеки: 1 – тип 1 (за В. В. Крапівіною [8]); 2 – тип 2 (за С. Д. Крижицьким та С. Б. Буйських [13; 4]); 3 – тип 3 (за В. В. Крапівіною [8]); 4 – тип 4 (за С. Б. Буйських [4])
Закриті форми. Ойнохої: 5 – тип 1 (за В. В. Крапівіною [8]); 6 – тип 2; 7 – тип 3; 8 – тип 4 (за В. В. Крапівіною [8]).
Горщики: 9 – тип 1 (за В. В. Крапівіною [8]); 10 – тип 2 (за В. В. Крапівіною [8]).
Кубки: 11 – тип 1 (за В. В. Крапівіною [8]); 12 – тип 2;
Кратери: 13 – за В. В. Крапівіною [7].
Діноси: 14 – за В. В. Крапівіною [7].
Псіктер: 15 – рисунок автора; Гутус: 16 – за С. Б. Буйських [4].
Відкриті форми. Типи мисок (за В. В. Крапівіною [8]) 17 – Тип I

кість їх знайдено на поселенні Велика Чорноморка II. Збереглися вони фрагментарно [7, с. 75, рис. 27; 8; 3; 13, рис. 20, б]. На ольвійському некрополі відомі поодинокі знахідки: кубки першого типу знайдено у похованні, датованому останньою чвертю VI ст. н. е. [14, с. 141]. За формою тулуба виділяються два типи кубків (рис. 1, 11, 12).

Кратери являють собою масивні посудини на кільцевому піддоні, з округлим тулубом, високою шийкою та широкими вінцями (діаметром 20–35 см), відігнутими назовні. Їх використовували для змішування вина з водою. Всі відомі посудини сіроглиняні, зазвичай із темним покриттям та лощенням поверхні, іноді з лощенням тільки по вінцях. Деякі кратери декорувалися по вінцях або стінках двома жолобками або прокресленою хвилею. Від таких відомі лише фрагменти. Єдиний цілий кратер знайдено на Березані у 1960 р. [7, с. 76]. На ольвійському некрополі цей тип посуду не знаходили. Знахідки відомі лише для архаїчного часу в Ольвії та на поселеннях її хори [8] (рис. 1, 13).

Діноси – великі посудини з округлим тулубом та відігнутими назовні вінцями, використовувались для змішування вина з водою. Представлені

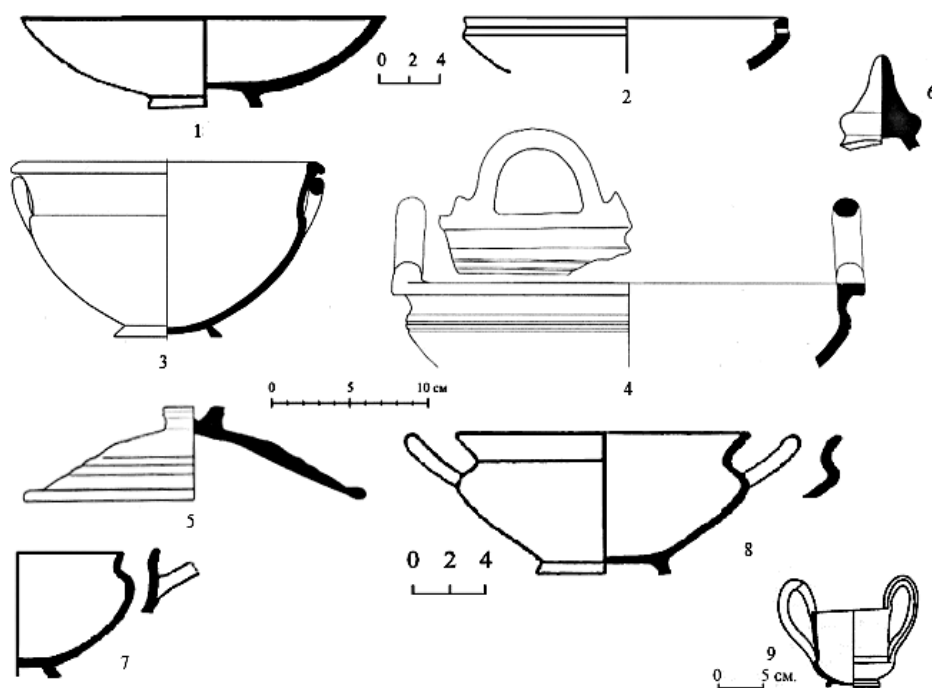
трьома фрагментами вінець, знайдених на Березані, в Ольвії та на Великій Чорноморці II. Відомі як сіро-, так і червоноглиняні посудини, з лощенням, іноді з темним покриттям і лощенням [7; 8; 6, с. 137] (рис. 1, 14).

Єдиний знайдений *псіктер* (посудина для охолодження вина в кратері) походить із поховання дитини на некрополі Ольвії архаїчного часу [10, с. 20] (рис. 1, 15).

Гутуси – посудини, які використовували для годування немовлят. Відома тільки одна знахідка такої посудини на поселенні архаїчного часу Стара Богданівка [13]. Решта гутусів походить із дитячих поховань ольвійського некрополя кінця VI – першої половини V ст. до н. е. [3]. Гутуси мають округлий або овальний сплюснений тулуб, високі відігнуті назовні вінця, плоску ручку, підняту над вінцями, різок ліворуч від ручки, простий потовщений або кільцевий піддон [8] (рис. 1, 16).

Відкриті форми. До цього класу керамічних виробів належать посудини, у яких діаметр горла значно більший за діаметр тулуба.

Миски – це друга за чисельністю після глеків група сіроглиняного столового посуду, що становить понад 28 % вивченого посуду. Миски знайдені як на городищі Ольвії, так і на

Рис. 2. Відкриті форми. Типи мисок (за В. В. Крапівіною [8]): 1 – Тип II, 2 – Тип III; 3 – лекани типу I; 4 – лекани типу II; 5 – кришки лекан; 6 – ручка кришки лекани (за Н. О. Лейпунською, В. В. Крапівіною, О. Є. Буравчук [11]). Киліки: 7 – I типу, 8 – II типу (за В. В. Крапівіною [8]), 9 – канфар (за К. І. Зайцевою [5])

поселеннях її хори. У більшості вони збереглися у фрагментах, кількість цілих посудин невелика. За формою тулуба та вінець виділяють три основні групи мисок [7; 8]: миски першого типу (рис. 1, 17), знахідки яких відомі в житлових структурах Центрального кварталу Ольвії [10] (датуються серединою VI – серединою V ст. до н. е.) та на некрополі Ольвії VI–V ст. до н. е. [14; 6]. Загалом, цей тип мисок виявлено в усіх античних центрах Північного Надчорномор'я з VI ст. до н. е. до IV ст. до н. е. [8]. Другий тип – це сіроглиняні, іноді з темним покриттям і лощенням миски [7] (рис. 2, 1). Майже для всіх мисок третього типу характерне темне покриття і лощення всередині та назовні по вінцях. Орнаментації майже немає, іноді жолобок проходить трохи вище ребра тулуба [7]. Знахідки цих мисок поодинокі, датуються вони другою–третьою чвертю VI ст. до н. е. [8] (рис. 2, 2).

Лекани – це глибокі, переважно сіроглиняні посудини на кільцевому піддоні, що використовувались як для подання фруктів до столу, так і для підношення їх богам. У більш ранній літературі можна зустріти їх визначення як «фруктовниці» [8]. Для них характерним є темне покриття та лощення по поверхні, трапляються прикраси у вигляді прокреслених жолобків або хвилі на вінцях. Знахідки цих посудин відомі в Ольвії, переважно на Західному теменосі, менше відомі вони на поселеннях хори [8]. Три лекани було знайдено на некрополі: одну – в могилі,

дві – в ямі, можливо, пов'язаній зі святилищем [14]. За формою тулуба виділяють два типи лекан (рис. 2, 3, 4). Лекани з'явилися не раніше другої половини VI ст. до н. е. і поширилися у V ст. до н. е., пізніше знахідки таких посудин невідомі [8; 11; 1].

Кришки лекан – їх знахідки нечисленні, виявлені в Ольвії та на деяких поселеннях хори, зокрема, на Бейкуші [7]. Вони досить великого діаметра (18–19 см), вкриті темним ангобом, лошені, прикрашені валиками і жолобками. Кришки мали трохи заокруглені стінки, горизонтальний край, невелику циліндричну ручку з конічним заглибленням у центрі [11] (рис. 2, 5, 6).

Киліки – широкі, неглибокі посудини для пиття з двома петлеподібними ручками на високій ніжці або на низькому профільованому піддоні. Сіроглиняні киліки зазвичай є імітаціями синхронних аттичних або іонійських форм [10]. Знахідки киліків загалом нечисленні, датуються вони VI–V ст. до н. е. В. В. Крапівіна виділяє два типи киліків, що є імітаціями аттичних посудин [8] (рис. 2, 7, 8). До цього ж типу посудин належать і описані Н. О. Лейпунською кілька сіроглиняних киліків, виявлених при дослідженні Центрального району Ольвії. За знахідками в комплексах та наслідувальним характером форми посудини датують VI – серединою V ст. до н. е. [10, с. 135].

Тарілки – відомі лише поодинокі знахідки в шарах VI–V ст. до н. е. Тарілки мають конічні

стілки та профільовані вінця, іноді прикрашені орнаментом із жолобків [8].

Рибні блюда – тарелі, які використовували для подання на стіл риби. Мають прямі похилі стінки, прикрашені двома–трьома жолобками, відокремлену сільницю, кільцевий піддон (рис. 3, 1). Ці посудини були червоноглиняними з червоним покриттям або сіроглиняними з темним покриттям, іноді лощенням [8]. Такі форми з’являються наприкінці VI ст. до н. е. [2].

Канфар – єдина знахідка такої посудини зафіксована на некрополі Ольвії архаїчного часу. Канфар зроблений доволі грубо і недбало. Висота з ручками 11,8–12,5 см. Походить з некрополя (розкопки 1912 р.) (рис. 2, 9). На підставі порівняння цієї посудини з чорнолаковими канфарами з Беотії та Аттики та за знайденими з ними речами, канфар датовано першою третинною V ст. до н. е. [14; 5].

Крім наведених вище груп простої столової кераміки місцевого виробництва, відомі приклади імітацій місцевими майстрами традиційних форм імпортного посуду. О. І. Леві вважала існування таких імітацій показником високого рівня розвитку місцевого виробництва, яке витісняло з ольвійського ринку посуду значно дорожчий імпортний посуд [9].

Таким чином, проста ольвійська кераміка являє собою комплекс різноманітного призна-

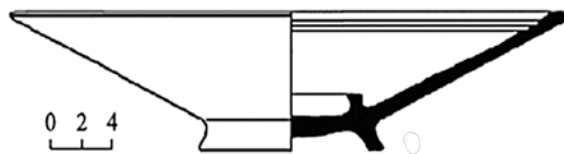

Рис. 3. Відкриті форми.
Рибне блюдо (за В. В. Крапівіною [8])

чення: столового, побутового та ритуального. Місцеве походження такого посуду цілком обґрунтовано припускають дослідники [7; 8; 4; 3]. Простий столовий посуд місцевого виробництва – один з основних елементів матеріальної культури Ольвії. Проаналізувавши основні типи простого посуду місцевого виробництва, можна зробити попередній висновок, що цей вид кераміки належить до однієї з наймасовіших категорій археологічного матеріалу. Він широко використовувався в побутово-господарських, поховальних комплексах та громадських спорудах Ольвії, її некрополя та поселень ольвійської хори VI–IV ст. до н. е. Подальше системне вивчення простого столового посуду є актуальним для детального вивчення матеріальної культури Ольвійського поліса і розвитку його економічного потенціалу впродовж пізньоархаїчного–класичного періодів.

Список літератури

- Буйских А. В. Архаическая расписная керамика из Ольвии (восточногреческая, лаконская, коринфская, имитации) / А. В. Буйских // Стародавній світ. – Киев, 2013. – С. 150–153.
- Буйских А. В. Краснолаковые рыбные блюда из Ольвии / А. В. Буйских // Боспорские исследования. – Симферополь ; Керчь, 2011. – Вып. XXV. – С. 242–264.
- Буйских С. Б. Серая гончарная керамика Ольвии и ее хоры VI–I вв. до н. э. / С. Б. Буйских // ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ: Антиковедческо-историографический сборник памяти Ярослава Витальевича Доманского (1928–2004). – Санкт-Петербург : Нестор–История, 2007. – С. 28–44.
- Буйских С. Б. Серая керамика как этнопоказатель греческого населения Нижнего Побужья в VI–I вв. до н. э. / С. Б. Буйских // Боспорские исследования. – 2006. – Вып. XI. – С. 29–57.
- Зайцева К. И. Ольвийские кубки и канфары VI–IV вв. до н. э. / К. И. Зайцева // Труды Государственного Эрмитажа. – 1984. – Т. XXIV. – С. 110–124.
- Козуб Ю. І. Некрополь Ольвії V–IV ст. до н. е. / Ю. І. Козуб. – Київ, 1974. – 181 с.
- Крапивина В. В. Простая столовая керамика / В. В. Крапивина // Культура населения Ольвии и ее окружи в архаическое время / В. В. Крапивина. – Киев : Наукова думка, 1987. – С. 71–79.
- Крапивина В. В. Сіроглиняна кераміка Ольвії VI–IV ст. до н. е. / В. В. Крапивина // Археологія. – 2007. – № 1. – С. 98–106.
- Леві Е. І. Ольвійська агора / Е. І. Леві // Ольвия и Нижнее Побужье в античную эпоху. – Москва ; Ленинград : Изд-во АН СССР, 1956. – С. 35–118.
- Лейпунская Н. А. Опыт классификации керамики из архаических комплексов (по материалам Центрального квартала Ольвии) / Н. А. Лейпунская // Боспорские исследования. – Симферополь ; Керчь, 2010. – Вып. XXIV. – С. 123–151.
- Лейпунская Н. А. Сероглиняная керамика / Н. А. Лейпунская, В. В. Крапивина, О. Е. Буравчук // С. Д. Крыжицкий, Н. А. Лейпунская и др. Жилые дома Центрального квартала Ольвии / отв. редактор В. Н. Зинько. – Симферополь ; Керчь, 2014. – С. 410–434.
- Русяева А. С. Два культовых комплекса Западного темноса в Ольвии / А. С. Русяева, П. Д. Диатроптов // Археологічні дослідження в Україні 1991 р. – Луцьк, 1993. – С. 28–41.
- Сельская округа Ольвии / С. Д. Крыжицкий, С. Б. Буйских, А. В. Бураков, В. М. Отрешко. – Киев, 1989. – 240 с.
- Скуднова В. М. Архаический некрополь Ольвии / В. М. Скуднова. – Ленинград : Искусство, 1988. – 184 с.

O. Gordienko

**THE TYPOLOGY OF THE LOCAL TABLE CERAMICS
OF THE SECOND HALF
OF THE 6th–4th ct. bc FROM OLBIA**

The proposed work studies one of the most massive types of ceramics found during excavations of Olbia. The purpose of the work is to collect and systematize the data contained in the national scientific literature on the chosen topic and, on the basis of this, present the current state of the problem development in the form of the expanded typology of Olbian tableware.

Gray-clay ceramics is the most massive category of archaeological material presented in Olbia and the Olvian choir. The work publishes the result of the systematization of information from the domestic scientific literature on this type of ceramics. A modern type of gray-clay ceramics is presented and examples are given for each type and kind of ceramic products of the second half of the 6th-4th century BC. Simple Olvi ceramics is a complex of various purposes: ritual, dining, and household. The production of gray-clay ceramics is only local, but there are gray-clay imitations of imported ceramics of traditional forms.

Key words: material culture, Northern Black Sea area, simple table ware, ceramic types, Olbia.

Матеріал надійшов 12.02.2018